

სადისერტაციო ნაშრომის ზოგადი დახასიათება

თემის აქტუალობა: ალექსანდრე ყაზბეგის პიროვნებასა და შემოქმედებაზე ბევრი მნიშვნელოვანი და საგულისხმო დაწერი-
ლა. მიუხედავად ამისა, საკვლევია კვლავ რჩება. დროისა და
ეპოქის, თანამედროვე ლიტერატურათმცოდნეობითი დონის
შესაბამისად იცვლება ის კრიტერიუმები, რითაც ხდება აქამდე
უკვე „ახსნილი“ მხატვრული ტექსტების ხელახალი გააზრება და
შეფასება. ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედების მეცნიერული
შესწავლისა და გაანალიზების აქტუალობას განსაზღვრავს
მწერლის მდიდარი მემკვიდრეობა, ამავე დროს აქტუალურია
მწერლის პოზიციების შეჯერებაც.

ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედება ყოველთვის იქცევდა
მკვლევართა და მკითხველთა ყურადღებას. აზრთა სხვადასხვა-
ობაც არსებობდა მისი ცალკეული მოთხრობების, პიესების,
ლექსებისა თუ ნათარგმნი დრამების შესახებ, როგორც სიცოცხ-
ლეში, ასევე გარდაცვალების შემდეგაც. გამოითქვა ბევრი საყუ-
რადღებო და ანგარიშგასაწევი მოსაზრება. ისინი გაბნეულია
სხვადასხვა წიგნსა და პერიოდულ გამოცემაში.

ლიტერატურის ისტორიაში რომელიმე შემოქმედს იშვიათად
განუცდია საზოგადოებისაგან იმდენი დამცირება და
შევიწროება, რამდენიც ალექსანდრე ყაზბეგმა გამოსცადა, მაგრამ
ვერ გატეხეს დიდებული მთიელის - ალექსანდრე ყაზბეგის
ნებისყოფა. „ავტობიოგრაფიულ ცნობებში“ მწერალი მკითხველს
მიმართავს: –„მე მყავს ჩემი საზოგადოება და ჩვენ მივხვდით
ერთმანეთის გულის ძგერას. ჩვენ გავიგონეთ ერთმანეთის

გულის კვნესა და ხმები დიდი ხანია, რაც შევაწყვეთ. ერთი გვაქვს სიხარული და ერთივე სამგლოვიარო. ჩვენ ხმამიუცემელი ვერ დავრჩებით. მე მყავს ჩემი მკითხველი და რა ბუნდადაც არ უნდა იყოს დაწერილი ჩემი მოთხრობები, იმათ მაინც ესმით მგოდებელი გულის გმინვა და ცრემლს არ იშურებენ მის დასატირად. მე შემთხვევით არ გამოვსულვარ ლიტერატურის ასპარეზზე, დარწმუნებული ვარ, რომ ოდესმე ჩვენს ლიტერატურას შეეხება სერიოზული კრიტიკა და აუცილებლად ჩემი თხზულებებიც შიგ მოჰყვება, უეჭველია, დაიწყებენ ძებნას იმ მიმართულების მიზეზებისას, რომელსაც მე ვადგავარ.“ (ყაზბეგი, 1948,49).

ჩემი საკვალიფიკაციო ნაშრომიც - „ალექსანდრე ყაზბეგი ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში“ ალ. ყაზბეგის ამ სიტყვების გამოძახილია.

ვცადე, მოკრძალებული წვლილი შემეტანა და მეჩვენებინა ქართული კლასიკური მწერლობის ერთ-ერთი უბრწყინვალესი წარმომადგენელი ალექსანდრე ყაზბეგი ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკაში.

ნაშრომის ძირითადი მიზანი: ჩემი მიზანია იმის ჩვენება, თუ როგორაა შესწავლილი ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედება ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში. ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედების კომპლექსური გაანალიზებითა და მიღებული დასკვნების განზოგადებით, მწერალზე არსებული შეხედულებების თავმოყრით შესაძლებელია ქართული კრიტიკული აზროვნების მემკვიდრეობის განვითარების ნათელყოფა. ინტერესი შემოქმედის მიმართ ლიტერატურულმა კრიტიკამ მწერლის სიცოცხლეშივე, ლიტერატურულ ასპარეზზე გამოსვლისთანავე

გამომამყლავნა. გამოითქვა არაერთი შეხედულება, ხშირად ურთიერთგამომრიცხავ შეფასებათა ობიექტიც იყო. დაიწერა კრიტიკული წერილები, გამოკვლევები. მინდა, მეცნიერული სიღრმით გამორჩეულ მკვლევართა ნაშრომებზე დაყრდნობით ყურადღება გავამახვილო, ვაჩვენო ის დიდი საგანმანათლებლო, აღმზრდელობითი როლი, რომელსაც ქართულ სალიტერატურო აზროვნებაში ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედება ასრულებს.

სამეცნიერო სიახლე: მეცნიერულ სიახლეს წარმოადგენს იმ დასკვნათა შეჯერება, თუ, როგორ იქნა გააზრებული ალ. ყაზბეგის შემოქმედება ქართულ სალიტერატურო კრიტიკაში, როგორი შეფასება მისცეს მის მხატვრულ ნააზრევს კრიტიკოსებმა და ქართველმა ლიტერატურათმცოდნეებმა. შესწავლილია თითქმის ყველა მნიშვნელოვანი სამეცნიერო პუბლიკაცია. თითოეულს ახლავს ჩემული შეფასება. მეცნიერულადაა გაანალიზებული ალ. ყაზბეგთან დაკავშირებული ყველა საკითხი, იქნება ეს მწერლის შემოქმედებაში ერთიანი იდეური ხაზის არსებობის დასაბუთება, მწერლის შეხედულებები ისტორიაზე, თეატრალურ ხელოვნებასა, თუ პოლიტიკაზე.

ნაშრომში წარმოდგენილი მასალა ყველაზე ვრცლად მიმოიხილავს ალ. ყაზბეგის შემოქმედებაზე არსებულ კრიტიკულ ლიტერატურას. ნაშრომში კრიტიკულადაა შეფასებული მკვლევართა შეხედულებები და მის საფუძველზე მოცემულია კონკრეტული დასკვნები.

შესწავლილია ალ. ყაზბეგის მხატვრულ შემოქმედებაზე არსებული სამეცნიერო ხასიათის ლიტერატურა, ვმსჯელობ ცალკეულ ნაწარმოებთა თავისებურებებზე, მოცემულია ამ თხზულებათა ჩემული შეფასება.

კვლევის მეთოდი: ჩემს წინაშე იდგა შემდეგი ძირითადი ამოცანები: 1. მომეპოვებინა რაც შეიძლება მეტი ინფორმაცია ამ თემასთან დაკავშირებით; 2. შემესწავლა ალ. ყაზბეგის ნაშრომებში ჩადებული მორალურ–ზნეობრივი, სამართლებრივი კოდი; 3. ამ საფუძველზე შემეფასებინა მათი აღმზრდელობითი ღირსებები; 4. გამეანალიზებინა ეს იდეები, მეჩვენებინა მათი პროგრესულობა, აქტუალობა თანამედროვეთათვის; 5. დამეზუსტებინა ფუნქციები.

ნაშრომის პრაქტიკული ღირებულება განისაზღვრება იმით, რომ მასში:

- ა) გამოვლენილია საკვლევი პრობლემის ახალი წახნაგები;
- ბ) ჩამოყალიბებულია მიდგომები და მეთოდოლოგია;
- გ) შემოტანილია მეცნიერულ მიმოქცევაში მანამდე გაუთვალისწინებელი მასალა;
- ე) შემოთავაზებულია ახალი კლასიფიკაციები და სხვა;

ეს ყოველივე დაეხმარება ამ, ან მომიჯნავე პრობლემატიკის შესწავლით დაინტერესებულ პირებსა და მკვლევარებს. გამოკვლევის მასალები შეიძლება გამოყენებულ იქნას სალექციო კურსების მოსამზადებლად.

ნაშრომის სტრუქტურა: სადისერტაციო ნაშრომი შედგება კომპიუტერულად ნაბეჭდი 156 გვერდისაგან. შეიცავს შესავალს, 6 თავს, ქვეთავებს და დასკვნას. ნაშრომს ერთვის გამოყენებული წყაროებისა და ლიტერატურის სია.

ნაშრომის აპრობაცია: სამი სამეცნიერო სტატია. დისერტაციის მნიშვნელოვანი ნაწილი, რომელიც შეიცავს სიახლეს,

კვლევის ძირითად შედეგებსა და დასკვნებს, გამოქვეყნებულია რეფერირებად გამოცემებში.

სადისერტაციო ნაშრომის ძირითადი შინაარსი:
სადისერტაციო ნაშრომის შესავალში არგუმენტირებულია სადისერტაციო თემის, პრობლემის აქტუალობა, განსაზღვრულია ნაშრომის მიზანი და ამოცანა, ნაჩვენებია დისერტაციის მეცნიერული სიახლე და პრაქტიკული ღირებულება. მითითებულია, რომ კვლევის ძირითად საფუძველს წარმოადგენს ქართველი კრიტიკოსების, ალ. ყაზბეგის ესთეტიკურ-ლიტერატურული, თეორიული დებულებები.

საკვალიფიკაციო თემაში საუბარია სალიტერატურო, საეთნოგრაფიო, სატექსტოლოგიო, საწყაროთმცოდნეო და სხვა სამეცნიერო ნაშრომებზე. მეტნაკლებად შევხებით ალ. ყაზბეგის საისტორიო და საზოგადოებრივ შეხედულებებს, თუმცა, მისი შემოქმედება და პიროვნება ასწლიანი ისტორიის მიუხედავად, ახლაც სისტემური კვლევისა და ჩამოყალიბების პროცესშია.

XIX საუკუნის 80-იან წლებში ალექსანდრე ყაზბეგმა დაიპყრო ქართული პრესა და აზროვნება. ოპონენტებიც ვერ მალავდნენ, რომ ხუთი წლის განმავლობაში „მთელ თბილისში სანდროს ქება ისმოდა, მთელ საქართველოში მოჩხუბარიძის ხმა ქუხდა და ელავდა. სანდროს ნიჭის თაყვანისმცემლები მრავლდებოდნენ, მოჩხუბარიძის ნაწერებს მთელი საქართველო კითხულობდა, მკითხველი საზოგადოება... აღტაცებაში მოჰყავდა.“ (წერეთელი, 1989, 108).

ალ. ყაზბეგის, როგორც მხატვრული სიტყვის დიდოსტატის სახელი, მალე საყოველთაოდ ცნობილი გახდა. ხალხი მის ყოველ ახალ ნაწარმოებს მოუთმენლად მოელოდა. როგორც ირკვევა,

მწერალს მკითხველებისაგან ხშირად პირადი წერილებიც მოსდიოდა. სამწუხაროდ, ასეთი წერილებიდან გადარჩენილია მხოლოდ ზოგიერთი, მაგრამ ამ მცირედითაც ნათლად იგრძნობა ის გავლენა, რომელსაც მწერალი მკითხველთა წრეებზე ახდენდა.

განსაცვიფრებელია ახალგაზრდა მწერლის შემოქმედებითი ენერჯია, პათოსი, მიზანსწრაფვა, ნაყოფიერება, გრძნობის, აზრის სიღრმე. გამორჩეული გემოვნების, შინაგანი კულტურის, ერუდიციის, მოწინავე მსოფლმხედველობის დადასტურებაა მისი იმდროინდელი თარგმანებიც.

– „რამდენადაც დიდი ნიჭის პატრონია მწერალი, მით უფრო მტკიცედ არის იგი დაკავშირებული ცხოვრებასთან,“ – წერდა ვაჟა-ფშაველა. თუ მის ნათქვამს გავითვალისწინებთ, მაშინ გასაგები გახდება ალ. ყაზბეგის ნიჭის სიღიადე და სისავსე, რადგანაც ქართულ ლიტერატურაში ადვილად ვერ მოვიძიებთ მეორე ისეთ ადამიანს, ვისაც ცხოვრებასთან ყაზბეგით ხელჩაკიდებულს ევლოს, მასავით კარგად შეეცნოს ცხოვრების ავ-კარგი, თვალეზში ჩაეხედოს ცხოვრების წყვედიადისათვის და თვალი ასე თამამად გაესწორებინოს მისთვის.

თავი I

ალექსანდრე ყაზბეგის ცხოვრების გზა (1848-1893)

ალექსანდრე ყაზბეგის ცხოვრების სტილი სხვებისაგან მკვეთრად განსხვავებული იყო. მხოლოდ მას შეეძლო განდგომა ამქვეყნიური სიამტკბილობისაგან და მეცხვარეებთან ერთად

ტყე-ტყე ხეტიალი. თუმცა, როგორც თავად აღნიშნავს, ეს მისი ცხოვრების საუკეთესო წლები იყო.

აღ. ყაზბეგმა იმდენი დაცინვა, დამცირება და შევიწროვება განიცადა, ალბათ არამხოლოდ ქართულ, არამედ მსოფლიო ლიტერატურაშიც იშვიათად თუ განუცდია ვინმეს. თუმცა მისი ნებისყოფა მაინც ვერ გატეხეს, იგი დაუშრეტელი ენერგიით ქმნიდა მსოფლიო მნიშვნელობის ლიტერატურულ შედეგებს.

ყაზბეგის ცხოვრება, ისევე, როგორც მისი ნაწარმოებები, ტრაგიზმითაა სავსე. – „საკვირველ ბედზედა ვარ გაჩენილი,“ – ამბობდა ყაზბეგი. რაც მეტად ვეცნობით მის შემოქმედებას და ცხოვრებას, მით მეტად ვრწმუნდებით ამაში.

1893 წლის 10 დეკემბერს უპატრონოდ და ტრაგიკულად შეწყდა მისი სიცოცხლე თბილისის მიხეილის საავადმყოფოს ფსიქიატრიულ განყოფილებაში, მაგრამ აღ. ყაზბეგის გარდაცვალების შემდეგ, კიდევ უფრო გაიზარდა მისი პოპულარობა და ნაწარმოებების გავრცელების არე. 1893 წელს მისი შემოქმედების შესახებ ქართულ, რუსულ და სომხურ პრესაში დაიბეჭდა არაერთი წერილი.

აღ. ყაზბეგი იყო უაღრესად თავმოყვარე პიროვნება, კარგად ჰქონდა შეგნებული თავისი პიროვნული და მწერლური ღირსება-უპირატესობა: – „დღეს მლანძღავენ, მიწასთან მასწორებენ ზოგიერთნი, – უთქვამს თვალზე ცრემლმორეულს დავით კლდიაშვილისთვის, – მაგრამ მე მწამს, რომ მოვა დრო, როცა ჩემს სახელს სხვანაირად ახსენებენ“.

აკი აუხდა კიდევ წინასწარმეტყველება !

თავი II

ალექსანდრე ყაზბეგის შემოქმედების

პირითადი მხარეები

გამორჩეული გემოვნების, შინაგანი კულტურის, ერუდიციის, მოწინავე მსოფლმხედველობის დადასტურებაა ყაზბეგის არამხოლოდ ნაწარმოებები, არამედ იმდროინდელი თარგმანებიც.

ლიტერატურაში, ადამიანთა ცხოვრებაში, დიდებული გმირებით მოვიდა. გმირები იყვნენ პირველი მისი დიდი პერსონაჟები, ეს გმირები ხალხის სულისკვეთებისა და მისწრაფების, სამომავლო იდეალის გამომხატველნი იყვნენ, ისინი განასახიერებდნენ ოცნებას იდეალურ ადამიანზე, მის ამალღებულ გრძნობებზე. ამიტომაც, ხალხს ძალზედ უყვარს გმირი არამხოლოდ ცხოვრებაში, არამედ ლიტერატურაშიც. ალ. ყაზბეგმა ეს კარგად იცოდა, მან შეიძინა მრავალგვარი გამოცდილება, დაეუფლა ახალ ფორმებს და მხატვრული გამოსახვის ხერხებს, უფრო „ღრმად ჩაიხედა ადამიანის სულში, შეისწავლა მისი უღრმესი შრეები და ეს ყველაფერი კვლავ და კვლავ მოხდა ერთი მთავარი მიზნისთვის: ეპოვა გმირი, მთელი სიღრმით ეჩვენებინა შინაგანი სიმდიდრე, სიდიადე ადამიანისა, წარმოედგინა იგი, როგორც უძლეველი, ბატონი და მბრძნებელი ცხოვრებისა.“

ყაზბეგი გვიხატავს მისაბამ გმირებს. ისინი ხალხის შვილები არიან, ყოველთვის ხალხში ტრიალებენ, ხალხის სიხარულითა და ტკივილით ცხოვრობენ, მათი ბედნიერებისა და უბედურების მოზიარენი არიან. მისი გმირები შემკულნი არიან ყველა იმ

თვისებით, რასაც აღფრთოვანებამდე მივყავართ. მხოლოდ ყაზბეგს შეეძლო უარყოფითი პერსონაჟებიც კი ისე წარმოედგინა, რომ მათ მიმართ არათუ აგრესიულად, არამედ თანაგრძნობით განგვაწყოს, მათ გვერდით დგომის სურვილი გაგვიჩინოს, ხელი შევაშველოთ, წამოდგომასა და ცხოვრების სწორი გზის არჩევაში დავეხმაროთ. ბოლომდე განვიცადოთ მათი ტრაგედია. გავხდეთ მოზიარენი მათი ავ-კარგისა.

თავი III

კრიტიკული მოსაზრებები და გამონათქვამები

ალექსანდრე ყაზბეგზე

ყაზბეგს თითქმის ერთდროულად, რამდენიმე თხზულება დაუბეჭდეს „დროებასა“ და „ივერიაში“, რომლებმაც ბევრი აალაპარაკა და მისკენ მიახედა. სერგეი მესხმა მუდმივი თანამშრომლობაც შესთავაზა.

ბულგარეთის ფრონტიდან ახლადდაბრუნებულმა კაპიტანმა ჯორჯაძემ, ალ. ყაზბეგზე თქვა: – „ბრწყინვალე ოჯახი, დედ-მამა, „არწივთ საბუღარი“ -ხევი... ალექსანდრემ ეს არის ფეხი შემოდგა ასპარეზზე, მაგრამ ისეთი თხზულებები დაბეჭდა, რომ მისი სახელი უკვდავი დარჩება. ჯერ „მოხვევებმა და იმათმა ცხოვრებამ“ გაგვაოცა. ამას „დაკარგული მხარე“ მოჰყვა, „ჩვენი მტერ-მოყვარენი“, „წერილი იმერლების საქმეზე“ – სულ ორ-სამ თვეში. რა ცოდნა, რა ენა, რა ფაქტები, რა მამულიშვილობა!“ – აღფრთოვანებას ვერ მალავდა და არც ცდილობდა ალ. ყაზბეგის შემოქმედების ზეგავლენის ქვეშ მოქცეული კაპიტანი ჯორჯაძე.

აქებდნენ, მაგრამ ამ დროს ახალი, მწარე რეცენზია დაიბეჭდა მისი დრამატურგობისა და მსახიობობის გასააპამპულეებლად, მის გასანადგურებლად. თუმცა, გვხვდება ასეთი გულითადი თხოვნებიც: – „უნდა შეგვეწიო, სანდრო! უნდა შეეწიო მამულს, საყვარელ ხალხს, ლიტერატურას, პრესას.“

ლიტერატურულმა (და არამხოლოდ) კრიტიკამ დამღუპვე-ლი გავლენა იქონია მის ცხოვრებასა და შემოქმედებაზე. არ დარჩენილა არც ყაზბეგის ნაწარმოები და არც მისი თუნდაც ერთი ნაბიჯი, საყოველთაო განხილვის, გარჩევის, დაცივნის საგნად რომ არ ქცეულიყო.

ალ. ყაზბეგს დამფასებელი ცოტა ჰყავდა, მაგრამ გული ვერ გაატეხინეს. გრ. ორბელიანს საოცრად თბილი და მნიშვნელოვანი წარწერებით აუჭრელებია ფურცლები: – „კარგია!“, „ძალიან კარგია!“, „დიდად მემამა!“, „მშვენიერება არის!“, „მაბაშ, ქართველების ჰომეროსი არს!“, „ღმერთმა გაკურთხოს, მოჩხუბარიძე, იმ გულის დატკობისთვის, რომელიც მომეცა ამ მოთხრობის წაკითხვის ჟამსა. ჯერ ქართულს ენაზედ მსგავსი არა დაწერილა რა!“ (წ.კ.გ.ს.მ, №3990).

დავით კლდიაშვილი ქება-დიდებათ ამკობდა ყაზბეგის „განკიცხულს“. „მე აღტაცებული სიხარულით წავიკითხე მშვენიერი ფურცლები,“ –წერდა იგი.

ნაპო კურკუმელმა „ელგუჯა“ განიხილა, როგორც ქართული მწერლობის ექსტრაორდინალური მოვლენა: – „ალ. ყაზბეგმა ერთბაშად შემოდგა ფეხი ქართულ მწერლობაში, როგორც დახელოვნებულმა მწერალმა და დიდი გემოვნების ხელოვანმა.“

წერილმა – „მოსამსახურე იმერლების საზოგადოებაზე თბილისში“, დიდი გამოხმაურება გამოიწვია.

–„ასეთი ნაშრომი რომ შვეიცარიაში ან ევროპის სხვა ქვეყანაში დაიბეჭდოს, ავტორს მაშინვე მეცნიერების დოქტორობას ან პროფესორობას მიანიჭებენ!“– უთქვამს ივანე მესხს, რომელიც ალ. ყაზბეგის ნაშრომს გასცნობია.

„ელგუჯას“ და „ელისოს“ ფრანგულად და რუსულად თარგმნიდნენ. არტურ ლაისტმა გერმანულ ჟურნალში დიდი ქება უძღვნა „ციკოს“. „მტრედი“ საბავშვო თხზულებათა კრებულში დაბეჭდეს და იაკობ გოგებაშვილმა გულთბილი სიტყვები უძღვნა, როგორც ნაწარმოებს, ისე მის ავტორს.

თავი IV

ალექსანდრე ყაზბეგი და ქართული თეატრის

მოღვაწენი

XIX საუკუნის დამდეგი ქართველი ერის ცხოვრებაში გარდატეხის პერიოდია. ხალხს საშუალება მიეცა, აღედგინა თავისი დანგრეული კულტურის კერები. გიორგი ერისთავის თეატრი ამის ნათელი დადასტურებაა. თუმცა, ხუთი წლის შემდეგ, გიორგი ერისთავის თეატრი დაიშალა, მაგრამ ქართულ პრესაში განუწყვეტლივ ისმოდა მუდმივი პროფესიული დასის დაარსების აუცილებლობა. 1879 წლის 1 სექტემბერს დედაქალაქში პროფესიული დასი შეუდგა მუშაობას. თეატრმა, როგორც ბელეტრისტი, თავისთან ალექსანდრე ყაზბეგიც გააერთიანა. იგი მრავალი პიესის ავტორია. ამ თეატრს დიდი ხნის განმავლობაში ემსახურებოდა, როგორც მსახიობიც. მაყურებელს არაჩვეულებრივი ცეკვით ხიბლავდა და აჯადოებდა.

მას თეატრში მუშაობის პერიოდში მრავალი მწარე და დაუნდობელი სიტყვა მოუსმენია, როგორც პიესების ავტორს და როგორც მსახიობს. მიუხედავად ამისა, ალ. ყაზბეგი გრძნობდა, რა შეეძლო, რეალურად აფასებდა თავის შესაძლებლობებს, დედისადმი მიწერილ პირველ წერილში ვკითხულობთ მრავლისმთქმელ ფრაზას: „და შემოვალ საქართველოს კარებში დიდებით“... იგი გრძნობდა თავის ძალას. დიდება, როგორც ბელეტრისტს, წილად ხვდა. როგორც დრამატურგსა და მსახიობს – იმედი არ გაუმართლდა.

ა) ალექსანდრე ყაზბეგის ავტორობის საკითხი

ალ. ყაზბეგმა, როგორც არაერთხელ აღვნიშნე, არაერთი დამცირება გადაიტანა, თუმცა ამათ შორის ყველაზე დამამცირებელი და შეურაცხმყოფელი იყო საკითხი, რომელიც მის ავტორობას ეხებოდა.

ექვი, ალ. ყაზბეგის ავტორობის ორიგინალობის შესახებ გაზეთში არაერთხელ დაბეჭდილა. გავრცელდა ცნობა, რომ 1880 წლის თებერვალში, სოფელ სტეფანწმინდაში გარდაიცვალა „მეტად ნიჭიერი, განათლებული, დარბაისელი, იდეური, წყნარი მოღვაწე– დიმიტრი ყაზბეგი.“ ამბობდნენ, რომ ამ დროს იქ დიმიტრის ახლობელთაგან არავინ იმყოფებოდა, გარდა ალ. ყაზბეგისა, მან კი, გატეხა განჯინა, სადაც დიმიტრი ყაზბეგის ხელნაწერები ინახებოდა, გადამალა ისინი და აღარ დაუბრუნებია დიმიტრის ოჯახის წევრებისთვის, ხოლო მოგვიანებით უკვე ამ ხელნაწერებს თავისად ასაღებდა.

ეს იყო მხოლოდ ექვი, სინამდვილეში კი, საერთოდ არსებობდა თუ არა დიმიტრი ყაზბეგის რაიმე ხელნაწერი, ეს მხოლოდ თავად დიმიტრი ყაზბეგმა იცოდა. იმის თქმა კი, რომ ალ.

ყაზბეგმა დიმიტრის ხელნაწერები მიისაკუთრა, არაა გამართლებული და ზოგადად ძნელად დასაჯერებელია, თუ გავითვალისწინებთ ალ. ყაზბეგის ცხოვრების დეტალებს, მან ხომ ყველაფერი, რაც გააჩნდა უანგაროდ ჩამოურიგა სხვებს და ვინ დაიჯერებს, რომ ასეთმა პიროვნებამ იკადრა და სხვისი განჯინიდან ხელნაწერები მოიპარა. ეს კიდევ არაფერი, მას თავისად ასაღებდა და ცდილობდა ხალხის სიყვარული და ადგილი საზოგადოებაში ნაქურდალი ხელნაწერების ხარჯზე მოეპოვებინა.

თავად შემოქმედი ამ ამბავს მეტად მტკივნეულად განიცდიდა.

თავი V

ალექსანდრე ყაზბეგი და ქართული პრესა

ალექსანდრე ყაზბეგი აქტიურად თანამშრომლობდა ჟურნალ-გაზეთებში. ოთხმოციან წლებში ილია ჭავჭავაძის ჟურნალ „ივერიაში“ გამოქვეყნდა მისი ცნობილი თხზულებები: „ელისო“, „ციკო“, „განკიცხული“, „მოდღვარი“ და სხვები. გაზეთ „თეატრში“ კი მის მიერ შეკრებილ ხალხურ ლექსებს ბეჭდავდა.

ალექსანდრე ყაზბეგი თბილისში საცხოვრებლად გადმოსვლის პირველ ხანებში ცდილა, მოეწყო სტამბა, რომელიც ხელს შეუწყობდა ქართული წიგნების ბეჭდვასა და გავრცელებას. თანამედროვეთა გადმოცემით, მას, არსენ კალანდაძესთან ერთად, შეუდგენია ამხანაგობა და სტამბისათვის საჭირო მოწყობილობათა შეძენაც დაუწყია, მაგრამ საბოლოოდ მწერალს ამ იდეის განხორციელება ვეღარ მოუხერხებია. იმავე წელს იგი ცნობილ ჟურნალისტს – სერგეი მესხს დაახლოვებია და მისივე მიწვევით გაზეთ „დროების“ რედაქციაში დაუწყია მუშაობა.

მეცხრამეტე საუკუნის ოთხმოციანი წლების გაზეთ „დროების“ მოამაგეთა მცირერიცხოვან ჯგუფში ალექსანდრე ყაზბეგი საპატიო ადგილს იჭერს. იგი ამ გაზეთის ძირითადი მუშაკი, მისი ერთ-ერთი ნაყოფიერი მოღვაწე იყო.

დავით მესხის გადმოცემით, ალექსანდრე ყაზბეგი იყო „გაჭირვების ტალკვესი,“ იგი „დროების“ რედაქციისათვის წარმოადგენდა ისეთ უტყუარ ძალას, რომელიც ყოველ წუთს მზად იყო ეწერა, რომ გაზეთის დროულად გამოსვლა არ შეფერხებულიყო.“

ამიტომ, მოულოდნელი არაა, რომ ქართული პრესის მეთაურები ამაყობდნენ კიდევ სახელოვანი ბელეტრისტის მათთან თანამშრომლობით.

თავი VI

ლიტერატურათმცოდნეები ალექსანდრე ყაზბეგზე

დავით მიქელაძე–მეველის თქმით, ალ. ყაზბეგის საფუძვლიანი დაფასება მომავლის საქმე იყო.

ისტორიკოსმა და ლიტერატორმა ალექსანდრე ხახანაშვილმა ალ. ყაზბეგს „ქართველი მოპასანი“ უწოდა. მან საკმაო ადგილი დაუთმო ალ. ყაზბეგს „ქართული სიტყვიერების ისტორიის“ IV ტომში.

ს. ჭრელაშვილი ქება–დიდებას ასხამს მთიანეთის ისტორიულ ყოფა–ცხოვრებას, მიიჩნევს მას „ქართული სულის შემნახველად, გაუტეხელი გულის, დაურღვეველი აზრის, მტკიცე ზნეობის, მაღალი ადამიანურობის სამეფოდ, რასაც ოდესღაც მთელი საქართველო წარმოადგენდა.“

აკაკი წერეთელმა ალ. ყაზბეგის გარდაცვალების შემდეგ ქართველ ინტელიგენციას თითქოსდა უსაყვედურა და აღნიშნა,

რომ „დიდ მწერალ–მოაზროვნეს, ალ. ყაზბეგს სიცოცხლეში რომ მოვქცეოდით ისეთი ინტერესით, როგორც გარდაცვლილს ვექცევით, იქნებ ასე ნაადრევად არც დაღუპულიყო.“

ვაჟა–ფშაველამ „ტანჯული ქვეყნის შვილი“ უწოდა, რომე–ლიც „ეკლის გვირგვინდადგმული“ ამოღებული ხანჯლით და „სისხლის გუბეში ნაწები კალმით“ მიუვიდიდა „მამულისათვის გამწყდარ“ მამა–პაპას.

1912 წელს ქუთაისში გამოქვეყნდა დიდი ქართველი მოაზროვნის, კიტა აბაშიძის ნაშრომის მეორე ტომი, „ეტიუდები XIX საუკუნის ქართული ლიტერატურის შესახებ“, რომლის ერთ–ერთი ვრცელი ნარკვევია „ალექსანდრე ყაზბეგი“. კიტა აბაშიძემ სცადა განესაზღვრა მისი კუთვნილი ადგილი ახალი ქართული სალიტერატურო და საზოგადოებრივი აზროვნების ისტორიაში.

1927 წელს გამოვიდა ვახტანგ კოტეტიშვილის წიგნი – „ახალი ქართული ლიტერატურის ისტორია.“ მისი აზრით, ალ. ყაზბეგი მსოფლმხედველობით ნეორომანტიკოსია, ხოლო „მისი შემოქმედება ერთი მთლიანი რომანია.“

სერგი ჭილაია წერდა: – „თავდაპირველი „დიდი ინტერესი და მღელვარება“ ყაზბეგის ნაწერებისადმი „დღემდე არ შენელებულა“ და ისინი „დაუბერებლად ცოცხლობენ“.

ამგვარი მოსაზრებანი გამოითქმებოდა იმ დროს და მომდევნო წლებშიც არამარტო ქართულ, არამედ სომხურ, აზერბაიჯანულ, აფხაზურ, ოსურ, ჩეჩნურ–ინგუშურ, უკრაინულ, რუსულ, ლიტვურ, ლატვიურ, თურქულ, რუმინულ, ჩეხურ, ბულგარულ, გერმანულ, ფრანგულ ენებზე. მაგრამ მიუხედავად ამისა, „საზღვარგარეთულ ლიტერატურაში დიდ მწერალ–მოაზროვნეს

დღემდე არ უკავებია ის საპატიო ადგილი, რომელსაც იგი უდაოდ იმსახურებს.”

დასკვნა

XIX საუკუნის 80–იან წლებში ალ. ყაზბეგმა დაიპყრო ქართული პრესა და აზროვნება.

რა განაპირობებდა მის ასეთ პოპულარობას? ამაზე პასუხს თავად ალ. ყაზბეგი გაგვცემს: –„ჩემი არსება გადაბმულია ჩემი ქვეყნის არსებასთან უხილავის ძალით... სადაც უნდა ეტკინოს ჩემს ერს, მისივე ტკივილი მეც მაგრძნობინებს და მის გუნების გვარად მოაწყობს ჩემს გუნებასაც.“ (ყაზბეგი, 1948, 46).

ალ. ყაზბეგს არ შორდებოდა მწვავე დეპრესია, რაც მის შემოქმედებაზე დიდ გავლენას ახდენდა. სულიერი სტრესის, დეპრესიის ქვეშ მყოფმა ალ. ყაზბეგმა შესანიშნავი ლიტერატურული მემკვიდრეობა დაგვიტოვა. მისთვის რომ შესაფერი გარემო შეექმნათ, ალბათ, მწერალი მსოფლიოს გააცნობდა და გააოცებდა მთის ადამიანის შეურყვნელი ბუნებით, ორიგინალურობით. წაბორძიკებულ ალ. ყაზბეგს არათუ ხელი შეაშველეს, არამედ, განურჩევლად ყველამ, შინაურმა თუ გარეულმა, ზურგი შეაქცია და უბიძგეს საბოლოო დაცემისაკენ.

1. ბევრი კრიტიკული შენიშვნა მიუღია თვისი სიცოცხლის მანძილზე, მაგრამ ეს არაფერია იმასთან შედარებით, რაც ელოდა მასზე და მის ნიჭიერებაზე განაწყენებული და შურით აღვსილი ადამიანების მხრიდან.

2. ყაზბეგს იმაშიც სჭირდებოდა დარწმუნება, რომ მთას ჯერ კიდევ შემორჩა ხალხი, ვისთვისაც ფასი ჯერ არ ჰქონდა დაკარგული იმ ღირებულებებს, რაც ასაზრდოებდა ყაზბეგის გულსა და გონებას, რაც მისი შთაგონების წყარო იყო. ყაზბეგი იმდენად

მჭიდროდ იყო დაკავშირებული თავის ხალხს, ქართული ლიტერატურის ისტორიაში ორიოდე მწერალი თუ შეედრება მას. იგი ჩასწვდა მათი გრძნობის იმ სიღრმეებს, რომელზედაც ბევრი მისი კრიტიკოსი ვერც (თუ არც) კი იოცნებებდა.

3. ალ. ყაზბეგი იშვიათად იძლევა თეორიულ დასკვნებს და ამ თეორიის შესამოწმებლად არა აქვს ექსპერიმენტის ჩატარების საშუალება. ის წერს, მაგრამ რომ დაწეროს, უნდა იცოდეს, სულ ცოტა ორი რამ – რა უნდა დაწეროს და როგორ უნდა დაწეროს. და ყაზბეგი ამას აღწევს თავისი ცხოვრებით, ცხოვრებაში ჩაბმით, მასზე დაკვირვებით და განათლებით.

4. 1884 წლის დამდეგს ილია ჭავჭავაძის ჟურნალ „ივერიაში“ დაიბეჭდა ალ. ყაზბეგის რომანი „განკიცხული“. ნაწარმოებს, როგორც ჩანს, დიდი გავლენა მოუხდენია არამხოლოდ ილიაზე, არამედ მკითხველთა ფართო მასებზე. მწერლის არქივში დაცულია დავით კლდიაშვილის პირადი წერილი „განკიცხულის“ თაობაზე. „მე აღტაცებული სიხარულით წავიკითხე ეს მშვენიერი ფურცლები... გაუმარჯოს „განკიცხულს“, გაუმარჯოს მის დამწერს. მრავალჟამიერ! მრავალჟამიერ!“

5. ალ. ყაზბეგისათვის, როგორც დიდი მწერლისა და მრავალმხრივი ნიჭით დაჯილდოებული საზოგადო მოღვაწისათვის, ხანმოკლე ცხოვრების მანძილზე დამახასიათებელია მუდმივი ბრძოლა წინააღმდეგობებთან. ამას ემატება მძიმე მატერიალური ხელმოკლეობა, რაც განსაკუთრებით მწვავედ საგრძნობი მისი სიცოცხლის ბოლო წლებში ხდება.

ერთ ამონაწერში მწერალი ამბობდა, რომ იგი „წინააღმდეგობათა გრეხილში კი არ იბნეოდა, არამედ კიდევ უფრო მხნედ და უკომპრომისოდ მიჰყვებოდა დასახული მიზნისაკენ მიმავალ

გზას." იგივე უნდა ითქვას იმ სიძნელეებზეც, რომლებიც დიდ ბელეტრისტს სამწერლო და საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ასპარეზზე, ოთხმოციან წლებში, ასე უხვად ხვდებოდა.

6. „დროება“ ალ. ყაზბეგის გარეშე ერთ წუთს ვეღარ ძლებდა. მისი შესწორებისა და ნებართვის გარეშე სტამბა არც ერთ მასალას არ იღებდა. პუბლიცისტიკა და კორესპონდენციაც მხრებზე დააწვა. ის კი მაინც აგრძელებდა წერას, ემატებოდა აბზაცს აბზაცი, ფურცელს–ფურცელი! ასე იქმნებოდა შეუდარებელი ნაწარმოებები.

7. ალ. ყაზბეგის დრამებსა და რომანებს მრავალი იდეურ–ლიტერატურული ნიშან–თვისება აკავშირებს ერთმანეთთან. „დროებამ“ გამოაქვეყნა საკუთარი ინფორმაცია: „ჩვენ გავიგეთ, რომ ერთი ყმაწვილი მწერალი, რომლის სახელის გამოცხადების ნება არა გვაქვს, წერს ისტორიულ დრამას: „წამება ქეთევან დედოფლისა,“ რომელსააც ილია ჭავჭავაძემ ადგილი დაუთმო ჟურნალ „ივერიაში“. ილია კი, როგორც ცნობილია მხოლოდ საუკეთესოს ამოარჩევდა, რათა ჟურნალის მკითხველი გაენებივრებინა და მოეხიბლა.

8. „დროებასთან“ განსაკუთრებული ურთიერთობა ჰქონდა ყაზბეგს. იგი წერს: „დროების“ შეურაცხყოფა ჩემს პირად შეურაცხყოფად მიმაჩნია. მთელმა საქართველომ იცის, რომ „დროების“ სტატიებს ჩავაწყალე ჩემი თვალის სინათლე, ეს გაზეთი შეიქმნა ჩემი არსების ნაწილი...“

9. დასრულდა თუ არა „მოდღვრის“ ბეჭდვა, ანტონ ფურცელაძემ მიიღბინა „ივერიის“ რედაქციაში, ჩაეხუტა ავტორს, თანამშრომლებს, თავადვე ჰყვებოდა, რომ მთელი ღამეები გაუთენებია

კითხვაში. იგი გულწრფელად უწოდებდა ალ. ყაზბეგს „პირველ ბელეტრისტს“, „უნიჭიერესს“.

10. ეჭვი, ალ. ყაზბეგის ავტორობის ორიგინალობის შესახებ გაზეთში არაერთხელ დაბეჭდილა. ეს ეჭვი უფრო გაძლიერდა ალ. ყაზბეგის გარდაცვალებისთანავე.

ალ. ყაზბეგის ავტორობასთან დაკავშირებით არ იყო არც ერთი სერიოზული მოსაზრება, არც ერთი ობიექტური ხასიათის ოფიციალური დოკუმენტი, რომელიც მას ბრალს დასდებდა, იყო მხოლოდ ეჭვი, დაწყებული „განჯინიდან“, ეს ეჭვები მალე დასუსტდნენ და გაიფანტნენ.

11. ალექსანდრე ყაზბეგის პირად არქივში დაცულია მისი დროინდელი ქართული ჟურნალ-გაზეთების გამომცემელთა მთელი რიგი პირადი წერილები, რომელშიც მას დიდი პატივისცემით მოიხსენიებდნენ და თანამშრომლობას სთხოვდნენ. ამ მხრივ, უწინარეს ყოვლისა, უნდა დავასახელოთ ილია ჭავჭავაძის პირადი წერილი ალ. ყაზბეგისადმი.

12. ყაზბეგი არ ყოფილა ბრწყინვალე არტისტი, პირიქით, ზოგიერთი თანამედროვე მას, როგორც არტისტ-შემსრულებელს, საერთოდ არ იწონებდა. სწორედ ამიტომ, აუცილებელია ითქვას, რომ ალ. ყაზბეგს ბუნებით მინიჭებული ჰქონდა ისეთი მაღლი, რომელიც ყველა ჭეშმარიტი არტისტისათვის საჭიროა. ამგვარი მაღლი შეიძლება მის ცეკვებს ეწოდოს. მწერალს თავისი ცეკვით მაყურებელი ალტაცებაში მოყავდა.

13. ყაზბეგის მრავალმხრივი მოღვაწეობის შესახებ „დროების“ ფურცლებიდან ამოკრეფილ შეხედულებათა ნუსხა გვარწმუნებს იმაში, რომ ალ. ყაზბეგი XIX საუკუნის II ნახევრის ქართული საზოგადოებრივი აზროვნების ყურადღების ცენტრშია. ყაზბეგს

სიკვდილის შემდეგ ბევრი ქომაგი გამოუჩნდა. იგი სიკვდილი-
თაც განსაკუთრებული იყო, მისმა გარდაცვალებამ ბევრს აუხილა
თვალი, ბევრს შეანანა უაზროდ წამოსროლილი არაერთი
რეპლიკა, ბევრი დააფიქრა თავის წარსულს, აწმყოსა და
მომავალზე.

მიუხედავად ასეთი მძიმე ცხოვრების გზისა, ალ. ყაზბეგმა
შეძლო, ეთქვა ის მთავარი სიტყვა, რომლის სათქმელადაც იყო
მოვლენილი.

სადისერტაციო ნაშრომის შინაარსი ასახულია

ავტორის შემდეგ პუბლიკაციებში:

1. XIX საუკუნის 80–იანი წლებიდან XX საუკუნის 30–იან
წლებამდე ქართული ლიტერატურის კრიტიკა ალ. ყაზბეგის
შესახებ, „კულტურათმორისი დიალოგები“ (პერიოდული
სამეცნიერო ჟურნალი), თელავი., 2013, #2, გვ. 138–147.
2. ალექსანდრე ყაზბეგი ქართულ ლიტერატურულ კრიტიკასა და
ისტორიოგრაფიაში, იაკობ გოგებაშვილის სახელობის თელავის
სახელმწიფო უნივერსიტეტი. (სამეცნიერო შრომების კრებული),
თბილისი., 2013, # 2(26), გვ. 127–133.
3. ალექსანდრე ყაზბეგის ცხოვრება, იაკობ გოგებაშვილის
სახელობის თელავის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. (სამეცნიერო
შრომების კრებული), თბილისი., 2013, #2(26), გვ. 133–139.

**Телавский государственный университет им. Як.
Гогебашвили**

Правом рукописи

Гургенидзе Тэа

**Александр Казбеги в грузинской
литературной критике**

А в т о р е ф е р а т

диссертации, представленный на завоевание
академического звания доктора филологических наук
(1005)

Специальность: **Грузинская литература**

Т е л а в и

2014

21

Работа выполнена в Департаменте грузинской филологии факультета гуманитарных наук Телавского государственного университета им. Як. Гогебашвили

Научный руководитель:

Доктор филологических наук, почётный профессор

Луиза Бочкова-Хвичия

Рецензенты:

1. Асатиани Мариам – Академический доктор филологии, прочётный профессор.

2. Безаршвили Лаура – Академический доктор филологии.

Защита состоится _____, 2014 года, в _____ часов, на заседании диссертационного совета гуманитарного факультета Телавского государственного университета им. Як. Гогебашвили, корпус _____, аудитория _____

Адрес: Грузия, Телави 2200

Ул. Грузинского университета № 1

Тел: +995 350 27 24 01

Ознакомиться с диссертацией можно в библиотеке Телавского государственного университета и на веб-странице:

<http://tesau.edu.ge>

Секретарь диссертационного совета: Кочлошвили Нино
доктор филологии

Общая характеристика диссертационной работы

Актуальность темы. О творчестве и личности Александра Казбеги написано и сказано много значительного. Но несмотря на это, исследуемых материалов остаются. Соответственно времени и эпохи, в соответствии уровня современного литературоведения меняются те критерий, которыми происходят переосмысление и оценка «объясняемых» до сих пор художественных текстов. Актуальность анализа и научного изучения творчества Александра Казбеги определяет богатое наследие писателя. При этом актуально также сведение позиций писателя.

Творчество Александра Казбеги всегда привлекало внимание исследователей и читателей. Существовали разногласия об отдельных рассказах, пьесах, стихах. При жизни, и даже после смерти писателя, было высказано много важных и уважаемых мнений. Они разбросаны в различных книгах и периодических изданиях.

В истории литературы какой-нибудь творец редко испытывал столько унижений и преследований общества, сколько Александр Казбеги, но не сломили величественный дух Александра Казбеги. В "Автобиографических сведениях" писатель обращается к читателю: «У меня есть моё общество - и мы понимаем и слышим сердцебиение друг друга. У нас одни радости и одно горе... Мы не можем оставаться в тени. У меня есть свои читатели и как бы неясно были переданы мои рассказы, их не трудно понять, они не жалеют ни сердце, ни слёзы, читая их. Когда эти тёплые отношения соединят общество и меня. Я не случайно вышел на литературном поприще, я уверен, что когда-нибудь и нашей литературе коснётся серьезная критика, и, конечно, мои

сочинения также пройдут через этот «огонь.» Бесспорно, начнут искать причины тех направлений, по которым я иду.»

Эта квалификационная работа - "Александр Казбеги в грузинской литературной критике" отзыв этих слов самого Ал. Казбеги.

Я постаралась внести скромный вклад и показать одного из блистательных представителей классического романа в грузинской литературной критике.

Основная цель работы: Моей целью является показ того, как и насколько изучено творчество Александра Казбеги в грузинской литературной критике. Комплексным анализом творчества Ал.Казбеги и обобщением принятых результатов, собранных материалов о писателе можно проанализировать развитие грузинского критического наследия. Появление писателя на литературном поприще сразу стало яркой демонстрацией критического мышления, вызвал большой интерес к литературе – высказались критические заметки ещё при жизни автора. Было написано много критических писем, исследований.

Основываясь на научные труды выдающиеся исследователей, хочу обратить внимание и показать ту большую образовательную и воспитательную роль, которую выполняет творчество Ал. Казбеги в грузинском литературном мышлении.

Научная новизна: Научную новизну представляет то, как было осмыслено творчество Александра Казбеги в грузинской литературной критике, какое разъяснение дали ему критики, грузинские специалисты и к каким выводам пришли. Изучены почти все важные научные публикации. Каждая из них сопровождается моими оценками. Научно проанализированы все вопросы,

связанные с творчеством Ал. Казбеги: будь это подтверждение существования единой идеологической линии; взгляды писателя об истории, о театральном искусстве и политике.

Представленный в труде материал широко рассматривает существующие в критической литературе статьи о творчестве Александра Казбеги. В работе дана критическая оценка взглядов исследователей и на этой основе даны конкретные выводы.

Изучено и обсуждено мною много существующих научных материалов о сочинениях Ал. Казбеги, об их особенностях и дана моя оценка этих сочинений.

Методы исследования: передо мной стояли следующие основные задачи:

- Добыться как можно много информации в связи с этой темой,
- Изучить морально-правовой код сочинений Александра Казбеги,
- оценить воспитательные ценности на этой основе,
- проанализировать эти идеи, показать современникам их прогрессивность и актуальность,
- уточнить функции.

Практическая ценность работы: определяется тем, что в ней

- а) выявлены новые углы исследуемой проблемы;
- б) сформированы подходы и методологии;
- в) в научном обороте введены до ныне непредусмотренные материалы;
- г) предложены новые классификации и другие, что поможет заинтересованным изучением этой проблематикой лицам и исследователям, Исследуемый материал может быть использован для подготовки лекционных курсов.

Структура работы: Диссертационная работа состоит из 156 печатных страниц; содержит введение, 6 глав, разделов и заключение, прилагается список использованной литературы и источников.

Апробация работы: 3 научных статьи, значительная часть, которая содержит новизну, основные итоги и выводы, опубликованы в реферированных изданиях.

Основное содержание диссертационной работы: В введении диссертационной работы аргументирована актуальность диссертационной темы, проблемы, определены цели и задачи работы, показана научная новизна и практическая ценность. Указано, что основной основой является эстетико-литературные, теоретические положения Ал. Казбеги, грузинских критиков.

В квалификационной работе будут обсуждены литературные, этнографические, текстологические, источниковедческие и другие научные труды. Более-менее соприкоснувшись историческим и общественным взглядам Ал. Казбеги, хотя его творчество и личность, несмотря на столетнюю историю, находятся в процессе формирования и системного исследования.

В 80-ые годы XIX века Александр Казбеги охватил всю грузинскую прессу и мышление. Даже оппоненты не скрывали, что в течение пяти лет только и слышно было хвапа Сандро. По всей Грузии гремел голос Мочхубаридзе. Число поклонников таланта Сандро увеличивалось. Его сочинения читала вся Грузия ... Они приводили в восторг все читательское общество. (А. Церетели „Моё приключение“ Избранные произведения, т.3. 1989 г. Стр.108.)

Имя Александра Казбеги, как великого мастера литературного слова, быстро стало общеизвестным, народ с нетерпением ждал его новых сочинений. Как выясняется автор получал пичные письма от поклонников его творчества, но этих писем, к сожалению, сохранилось немного, хотя и в таком малом количестве писем чувствуется какое влияние оказывал писатель на читательские круги.

Удивительны творческий пафос и энергия молодого творителя, его целеустремлённость, плодотворность, глубина чувств и мыслей... Подтверждением передового мировоззрения, эрудиции, внутренней культуры, изысканного вкуса являются и его переводы.

-- Насколько талантлив писатель, настолько более узкими узами связан с жизнью, - писал о нём гениальный Важа-Пшавела. Предусматрив его взгляды и высказанья, то становится гениальность таланта Александра Казбеги. Так как в грузинской литературе редко-что найдем второго такого человека, который также близко подошёл бы к реальной жизни, как Казбеги, так же почувствовал бы действительный образ жизни и гордо, с уверенностью углубиться в неё.

Глава I

Дорога жизни Александра Казбеги(1848 – 1893)

Образ жизни Александра Казбеги резко отличается от других. Только он мог отказаться от сладостей жизни и прогуляться по лесным тропинкам вместе с пастухами. и как он сам отмечает. это были самые лучшие годы в его жизни. Эти годы приблизили его к

простому трудовому народу, к землю и небу. показали мир тем глазом, каким невозможно опознать господину, который живет в довольстве.

Ал. Казбеги пережил столько унижений, сколько не перенес никто не только в грузинской. но и в мировой литературе, хотя сломили его. Он с необычной энергией создавал свои литературные шедевры, как сам говорил: «У меня есть своё общество и мы чувствуем сердцебиение друг друга. У меня есть свои читатели и как бы неясно были написаны мои рассказы, они всётаки слышат как бьётся сердце и не жалеют слёзы оплакивая их».

Жизнь Казбеги, так же как его произведения, полна трагизмом. Это стало причиной «убегать» от недостатков жизни и стать пастухом. Что вызвало недовольство среди доброжелателей Казбеги. Он говорил: « Я рождён удивительной судьбой!» _ И как бы близко не знакомимся с его творчеством и жизнью, ещё более убеждаемся в этом.

10 декабря 1893 года трагически прекратилась его жизнь в психиатрическом отделении Михайловской больницы г. Тбилиси. После его смерти ещё больше увеличилась его популярность и ареал распространения его произведений. В 1893 году было напечатано о творческой деятельности в грузинской, русской и армянской прессе.

Ал. Казбеги был очень честолюбивым человеком, который верил в общечеловеческие ценности и почести, и не забывал самого себя. Он хорошо сознавал свое писательское предпочтение и личные достижения: «Сегодня обсуждают меня, - прослезившись говорил

автор Давиду Клдиашвили, - но, глубоко верю, наступит время, когда моё имя будет произноситься по-иному.»

... И сбылось его предсказание...

Глава II

Основные стороны творчества Александра Казбеги

Ярким подтверждением передового мировоззрения, внутренней культуры, изысканного вкуса, эрудиции являются не только произведения Ал. Казбеги, но и его переводы.

В литературу, в жизни людей вошёл героями, великими героями. Героями были его первые великие персонажи. Эти герои были выразителями стремлений и духа, великих идеалов, они олицетворяли мечту об идеальных людях, об их высоких чувствах. Поэтому народ очень любил героя не только в жизни, но и в литературе. Ал. Казбеги знал это отлично. Он приобрёл разносторонний опыт, освоил новые формы и методы художественного изображения, „ещё глубже заглянул в душу человека, изучил его глубочайшие слои и всё это произошло ради одной главной цели: найти героя, со всей глубиной показать внутреннее богатство и величие человека. Представить его, как непобедимого господина и владыки жизни.»

Казбеги „рисует” примерных героев. Они дети народа, всегда находятся в народных кругах, живут их радостями и болью, разделяя их счастье и горе. Его герои награждены всеми теми навыками, что ведёт нас до восхищения. Только Казбеги мог представить отрицательные персонажи так, чтобы не вызвать агрессию читателей, а наоборот, настроить нас относиться к ним

сочувствием и желанием, оказывать им поддержку: протянуть им руку и помочь в выборе правильного жизненного пути, испытать их трагедию до конца, разделить их участь.

Глава III

Критические замысли и высказывания об Александре Казбеги.

Почти одновременно напечатали несколько его произведений в «Дроеба» и «Иверия», которые заставили многих проговориться и привлечь к себе внимание редакций. Серги Месхи предложил ему постоянное сотрудничество.

Только что возвратившись с болгарского фронта капитан Джорджадзе сказал о Казбеги: «Великолепная семья, отец, мать, прямо орлиное гнездо... горы...» Александр только что ступил ногу на литературное поприще, но он напечатал такие рассказы, которые увековечат его имя, Сначала он удивил читателя «Горцы и их жизнь», за этим последовали «Затерянный край», « Наши друзья и враги», «Письмо по делу Имеретинцев»... И все это за два-три месяца... Что за знание! Язык! Какие факты! Какая любовь к отечеству!»... _ восторженно говорил капитан Джорджадзе, находясь под впечатлением творчества Казбеги. Хвалили, но в это время печати появилась новая горькая рецензия, в которой судили и смеялись над его драматургией и актёрством...Хотя встречаются и такие душевные просьбы: _ „Должен помочь, Сандро! Должен помочь отечеству, любимому народу, литературе, прессе!!!!”

Литературная критика (и не только) оказала губительное влияние на его жизнь и творчество. Не осталось ни одно произведение

Казбеги, ни один его шаг, который не стал предметом насмешки и разборки.

У Ал. Казбеги было мало ценителей, но не разломали его сердце и гордый дух. Григол Орбелиани очень тёплыми и душевными пёстрыми записями заполнил бумаги: «Хорошо!», «Очень хорошо!» «Очень понравился!» «Это прекрасно!» «Шабаш, он Гомер грузинов...» «Да будь господь с тобой, Мочхубаридзе», за столь приятные ощущения, которые получил при чтении этого рассказа. На грузинском языке пока ещё ничего такого не написано!» (Музей общества распространения письма и чтения. № 3990).

Давид Квдиашвили очень хвалил „Осуждённые” Казбеги: _ „Я с восторженной радостью прочитал эти прелестные листочки”, _ писал он.

Напо Куркумели рассмотрел «Элгуджа», как экстраординарное явление в грузинской литературе. Ал. Казбеги вошёл в грузинскую литературу, как мастер-писатель и творец изысканного вкуса.»

Громкий отзыв получил письмо «Об обществе служащих имеретинцев в Тбилиси».

_ « Если б такую работу напечатают в Швейцарии или в другой стране Европы, автору сразу же присвоят звание доктора наук или профессора!» - сказал Иван Месхи, ознакомясь с творением Ал. Казбеги.

«Элгуджа» и «Элисо» переводились на русском и на французском языках. Артур Лаист похвалил «Цико» в немецком журнале. «Голубь» напечатали в сборнике детских сочинений и Яков Гогешавили посвятил много сердечных слов как произведениям и переводам, так и их автору.

Глава IV

Александр Казбеги и деятели грузинского театра

Начало XIX века переломный период в жизни грузинской нации. Появилась возможность восстановить разрушенные очаги культуры. Театр Георгия Эристави является ярким подтверждением этого. Тем не менее, пять лет спустя, театр распался. В грузинской прессе неоднократно высказывалось о необходимости создания постоянной профессиональной труппы. С 1 сентября 1879 года в столице начала деятельность профессиональная труппа. Театр примкнул к себе Александра Казбеги, как беллетриста. Он является автором многих пьес. Служил этому театру на протяжении многих лет в качестве актера и очаровывал аудиторию необычным танцевальным искусством.

Во время работы в театре он слышал много горьких и резких слов, как автор пьес и актёр. Несмотря на это, Ал. Казбеги чувствовал и действительно ценил собственные способности. В первом письме к своей матери читаем многозначную фразу: "И войду в ворота Грузии славой!" ... Он чувствовал свою силу. Слава пришла к нему, как беллетристу, но не повезло, как актёру и драматургу.

А) Вопрос авторства Александра Казбеги. Ал. Казбеги, как я неоднократно отметила, много унижений и оскорблений перенёс. Хотя самым оскорбительным для него был вопрос авторства.

Об оригинальности авторства Ал. Казбеги неоднократно писали в печати. Распространилась весть о том, что в феврале 1880 года в селе Стефанцминда умер "очень талантливый, образованный, идейный, тихий и спокойный деятель - Дмитрий Казбеги".

Говорили, что в это время с ним никого не было из близких , кроме Ал. Казбеги. Он даже сломал „ганджину“, где Дмитрий хранил свои рукописи, он спрятал их и не вернул семье. А позже уже присвоил их.

Это было только сомнение, на самом деле, существовались ли рукописи Дмитрия Казбеги, знал только сам Дмитрий. Сказать, однако, Ал. Казбеги присвоил его рукописи не имеет оправдания, и, как правило, трудно поверить. Учитывая детали жизни Ал. Казбеги, он все, что имел, бескорыстно отдал другим , и кто может поверить, что такой человек украл рукописи. И это ещё не всё: старался приобрести славу и признание за счёт украденных рукописей.

Сам творец очень болезненно страдал из-за этого.

Глава V

Александр Казбеги и грузинская пресса

Александр Казбеги активно сотрудничал с прессой своей эпохи. В восьмидесятые годы в журнале „Иверия “ под редакцией Ильи Чавчавадзе, были опубликованы известные рассказы : " Элисо ", "Цико", "Осуждённые", "Священник" и другие. Газета "Театр" печатал собранные им народные стихи.

Александр Казбеги, при переезде в Тбилиси, на первое время , попытался устроить типографию, которая способствовала бы внести свой вклад в деле печати и распространения книг. По свидетельству современников, он вместе с Арсеном Каландадзе основал сообщество и начал приобрести необходимое для типографии оборудование. Но в последствии писатель не смог

осуществить эту идею. В том же году он сблизился с известным журналистом - Сергей Месхи и по его приглашению " начал работать в редакции газеты „Дроеба”.

Александр Казбеги занимает достойное место в небольшой группе вкладчиков редакции газеты „Дроеба” в начале 80 _ х XIX века. Он был основным работником этой газеты – одним из плодотворных деятелей .

По словам Давида Месхи, Александр Казбеги был "незаменимым работником", который в каждую минуту был готов писать статьи, чтобы не задерживалось издание очередного номера газеты.

Таким образом, это не удивительно, что лидеры грузинской прессы гордились сотрудничеством и близостью с известным беллетристом.

Глава VI

Литературоведы об Александре Казбеги.

Давид Микеладзе - Мевеле говорил, что признание и слава Ал. Казбеги – дело будущего. Историк и литератор Александр Хаханашвили (1864-1912) назвал Ал. Казбеги „Грузинский Моппасан ". Он уделил значительное пространство Ал. Казбеги в IV томе „Истории грузинской словестности”.

С. Чрелашвили восхвалял историческую жизнь горцев - жизни, считая его "хранилищем” грузинского духа, его быта, высокой морали и человечности, называет его высоким человеческим царством, которое когда-то представляло всю Грузию”.

Акакий Церетели после смерти Ал. Казбеги как будто упрекнул грузинскую интеллигенцию и отметил, что „если бы мы также

поступали при жизни Ал. Казбеги, как после его смерти, может быть он и не скончался так преждевременно.

Важа - Пшавела назвал его „сыном мученической страны”, который в „терновом венке” кинжалом и обмакнутой в кровавую лужу ручкой пришёл бы к „отвержённому для Родины предкам”.

В 1912 году, в Кутаиси был опубликован II том великого грузинского мыслителя Кита Абашидзе (1870-1917) „ этюды о грузинской литературе XIX века ". Одним из самым обширным очерком является очерк об Александре Казбеги ". Кита Абашидзе попытался определить его законное место в истории грузинской литературной и общественной мысли.

В 1927 году вышла третья книга Вахтанга Котетишвили - „История новой грузинской литературы ". По его мнению Ал. Казбеги своим мировоззрением неоромантик, а его „творчество один единый роман”.

Серги Чилая писал: - «первоначальный большой интерес и волнение по отношению произведений Ал. Казбеги ещё не утихли. "Они живут „без старения”.

Такие взгляды и мнения высказывались в то время и в последующие годы, не только на Грузинском, но и на Армянском, Азербайджанском, Абхазском, Осетинском, Чечне – ингушском, украинском, русском, литовском, латышском, турецком, румынском, чешском, болгарском, немецком, французском языках, но тем не менее, в зарубежной литературе великий писатель - мыслитель –Ал. Казбеги не занимает то почетное место, которое он, несомненно, заслуживает ".

Выводы.

1. 80–ые годы XIX века – Александр Казбеги захватил грузинскую прессу и мышление. " Поклонники таланта Сандро умножались. По всей грузии читали произведения Мочхубаридзе , которые приводили общество в восторг. " (Церетели , 1989, 108).

Что обуславливало его такую популярность ? На этот вопрос ответит сам Казбеги: - "Моё существо с невидимой силой переплетена с существом моей страны ... Как бы не было больно моему народу, моей нации , его боль заставит меня почувствовать и настроит моё настроение в соответствии своего. " (Казбеги , 1948, 46).

2. От Ал. Казбеги не отступала тяжелая депрессия , что оказывала значительное влияние на его творчество. В то время, как находясь в таком глубоком духовном стрессу и депрессии Казбеги оставил замечательное литературное наследие... Если бы ему создали подходящую среду , возможно он удивил бы весь мир и познакомил бы гордой грузинской человеческой природой, самобытностью , но об этом и мечтать нельзя, потому что от него безразлично отвернулись и подтолкнули к упаду гения грузинской литературы, автора таких бессмертных произведений, как "Елгуджа" , " Хевисбери Гоча" и многих других жемчужин грузинской литературы.

3. Много критических замечаний получил за всю жизнь , но это ничто по сравнению с тем, что его ожидало со стороны обидчиков и ревностных людей.

4. Ал. Казбеги был достойным человеком, который верил в человеческое достоинство и не забывался . Он хорошо сознавал своё человеческое и писательское достоинство, преимущество. Он уважал тех, кто высоко ценил, и всячески поощрял его писательскую деятельность. Обижался на тех, кто гиперкритически подходил к его творчеству. „Сегодня проклинают некоторые , - говорил со слезами

на глазах Давиду Клдиашвили - но я верю, что придет время, когда моё имя будут упоминать по-другому " .

Ну, и сбылось пророчество !

5. Тем не менее, и в жизни были счастливые дни, полны болью.... Это была жизнь, полна горечью... А после смерти появилось много поклонников ...

6. И наконец , Ал. Казбеги и смертью был исключительным, его смерть многим открыла глаза, многие пожалели о необдуманных репликах, задумались о своём прошлом, настоящем и будущем..

7. Несмотря на столь трудный жестокий путь жизни , Ал. Казбеги смог сказать, то ключевое слово , ради которого он появился на этот свет. Он внёс особый вклад не только в развитии грузинской литературы, но и в развитии грузинской культуры.

8. По словам Давида Месхи, Александр Казбеги был " незаменимым работником, " который в каждую минуту был готов писать статьи, чтобы не задерживалось издание очередного номера газеты.

9. Таким образом, это не удивительно , что лидеры грузинской прессы гордились сотрудничеством и близостью с известным беллетристом.

Александр Казбеги занимает достойное место в небольшой группе вкладчиков редакции газеты „Дроеба” в начале 80 _ х XIX века. Он был основным работником этой газеты – одним из плодотворных деятелей. Такие взгляды и мнения высказывались в то время и в последующие годы, не только на Грузинском, но и на Армянском, Азербайджанском, Абхазском, Осетинском, Чечне – ингушском, украинском, русском, литовском, латышском, турецком, румынском, чешском, болгарском , немецком, французском языках, но тем не менее, в зарубежной литературе великий писатель - мыслитель –Ал. Казбеги не занимает то почетное место, которое он, несомненно, заслуживает " .

10. Сомнения об оригинальности авторства Ал. Казбеги неоднократно было напечатано в газетах. Эти сомнения усилились после смерти Ал. Казбеги. В связи с авторством Ал. Казбеги не было ни одного серьёзного мнения, ни одного официального документа, который обвинил бы его, были только сомнения, начиная с „ганджины”, но эти сомнения быстро ослабли и улетучились.

11. В личном архиве Александра Казбеги сохранены целый ряд личных писем издателей тогдашних грузинских журналов и газет, в которых с большим уважением упоминают о нём и просят о сотрудничестве с ними. И в первую очередь мы можем назвать личное письмо Ильи Чавчавадзе к Казбеги.

12. Ал. Казбеги не был блистательным артистом, наоборот, некоторым современникам совсем не нравился он, как артист- исполнитель. Именно поэтому несомненно должны отметить, что Казбеги природа наградила именно той благодатью, какой должен иметь каждый истинный артист. Такими мы можем назвать его танцы, которыми приводил в восторг зрителей.

13. О многогранной деятельности Казбеги нас убеждает список взглядов о нём из страниц „Дроеба” в том, что Казбеги в центре внимания грузинского общественного мышления II половины XIX века. У Казбеги оказалось много сторонников. Он был особенным даже смертью. Его смерть многим открыл глаза, многие жалели о бессмысленно произнесенных репликах, многие задумались о своём прошлом, настоящем и будущем.

Несмотря на такой трудный жизненный путь, Ал. Казбеги смог сказать то главное слово, для произношения которого он появился на этот свет.

**Содержание диссертационной работы описано в
следующих публикациях автора:**

1. Критика грузинской литературы об Ал. Казбеги 80-х годов XIX века до 30-х годов XX столетия, „Межкультурные диалоги” (периодический научный журнал), Телави, 2013, #2, стр. 138–147.
2. Александр Казбеги в грузинской литературной критике и историографии, Телавский Государственный университет им. Як. Гогебашвили. (Сборник научных трудов), Тбилиси, 2013, # 2(26), стр. 127–133.
3. Жизнь Александра Казбеги, Телавский Государственный университет им. Як. Гогебашвили. (Сборник научных трудов), Тбилиси, 2013, # 2(26), стр. 133-139.

პოლიგრაფიული მომსახურების ცენტრი
ქ. თელავი. ქართული უნივერსიტეტის 1.
ტელ: 555 959 757; 551 565 567